

ГЕОПОЛІТИКА “НА СОПКАХ МАНЬЧЖУРІЇ”

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 3(38), с. 12–21

Висвітлюється геополітична боротьба навколо Маньчжурії у першій половині ХХ ст. Низка уроків з короткої історії держави Маньчжоу-Го є корисною для сучасної України.

Мабуть багато людей в Україні про існування Маньчжурії вперше у своєму житті дізнавалися з вальсу “На сопках Маньчжурії”. У вальсі сопки згадуються тужливо. Весною, коли все квітне, їх красу словами передати просто неможливо. Тут доречними є слова з колись відомої пісні: “Кто хоть однажды видел это, — тот не забудет никогда!” Лейтенант І. Дахно те бачив. Весни 1972-го і 1973 років у його житті промайнули на далекосхідних сопках.

Геополітичний інтерес до маньчжурських сопкок викликають не їх квіти та інша флора, а багатство і стратегічне положення регіону. З Маньчжурією межує Зелений Клин, відомий також як Зелена Україна [1]. Маньчжурія у цих аспектах викликає інтерес для наукових досліджень.

Російськомовна версія “Википедии” містить, як здається, досить невеликий, цікавий і об’єктивний матеріал про Маньчжоу-Го. До створення своєї статті, автор той матеріал не бачив, а після написання статті — утримався від спокуси її збагатити матеріалом з “Википедии”. Вважав, що читачеві доцільно познайомитися як з “Википедией”, так і статтею автора.

Дещо ширший матеріал про Маньчжоу-Го містить англomовна версія “Wikipedia”. Цей матеріал також не залучався до статті з причин, викладених вище.

Певна література про Маньчжоу-Го є, але комплексної фундаментальної праці про дер-

жаву виявити не вдалося ні в російськомовній, ні в англomовній літературі.

Створення нової книги про Маньчжоу-Го доцільно було б виконати за “патентознавчим” підходом: стисло описати, що вже було відомо досі, і широко — які нові аспекти виявлено.

Висвітливо маловідомі аспекти геополітичної боротьби навколо Маньчжурії у першій половині ХХ ст. та спонукаємо наукову громадськість до поглибленого вивчення історії Маньчжоу-Го.

У нотатці “Маньчжурія” першого тому двохтомного “Энциклопедического словаря” зазначається, що це — “народность, коренное население Северо-Восточного Китая (Дунбэй). Численность — 2,8 млн человек (1959). Язык — маньчжурский, тунгусо-маньчжурской группы, но большая часть говорит по-китайски. Живут в основном в северо-восточных районах Дунбэя, Синцзяне, в г. Пекине, Маньчжурія смешались с китайцами и почти не отличаются от них. Занятие — земледелие и животноводство” [2, 648].

Нотатка “Маньчжурія” другого тому п’ятитомної “Краткой географической энциклопедии” пояснює: “Маньчжурія — историческое наименование северо-восточной части Китая, иногда употребляемое в русском языке. Происходит от названия государства маньчжуров (безраздельно заселявших этот край до начала китайской колонизации в конце XVIII века). В Китае эта часть стра-

ны называется Дунбэй, что означает Северо-Восток” [3, 537].

Другий том “Украинского Советского Энциклопедического словаря” у нотатці “Маньчжуры” пояснює.

“Маньчжуры (самоназвание — маньчжу цялма, китайский — маньчжу жень, ци жень) — народ, коренное население Северо-Восточного Китая, живут преимущественно в южной Маньчжурии. 4,4 млн чел. (1983, оценка). Язык — маньчжурский. Верующие маньчжуры исповедуют буддизм и даосизм, распространены также шаманство и культ предков” [4, 335].

Маньчжури є нащадками тунгуської народності чжурчен (Jurchen, Jurched, juchen). Вони підкорили Північний Китай і заснували династію Кін (Chin, Kin). Існувала вона впродовж 1115–1234 рр. Маньчжури були чудовими вершниками і вправними стрільцями з лука. Займалися рослинництвом і тваринництвом.

На північному сході Китаю з’явилися у XVI ст. [5, 218]. У китайців навчилися жити в містах, обнесених мурами, а також вести торгівлю. Були войовничими. На початку XVII ст. територію свого проживання розділили на 8 військово-територіальних одиниць. У військово-територіальні одиниці маньчжурська еліта залучала також монголів, китайців і корейців [5, 218].

У XVII ст. у маньчжурів виникла династія Цін (Ch’ing). У перекладі — “чиста”. Вона організувала врядування за китайським зразком.

Внаслідок селянського повстання 1644 р. у Китаї було повалено династію Мін (Мінд). Деякі з генералів династії Мін вступили у союз з маньчжурами з метою боротьби із селянськими повстанцями. Маньчжури пішли у наступ на Пекін. Дорогу їм проклали китайські війська.

У 1670-х роках деякі з китайських генералів повстали проти маньчжурів. Заколот було придушено. Здивувати цим нас теж важко: ніяка влада ніколи не любила заколотників. Завоювання маньчжурами Китаю було завершено окупацією Тайваню

у 1683 р. [5, 220], який одвічно китайським назвати не можна.

Упродовж понад двох століть маньчжури були правлячою елітою Китаю. Опозиція їхній владі з боку місцевого населення була мінімальною [5, 220]. Звідси висновок: якщо вміло управляти державою, то невеличка купка чужинців може володіти величезною країною.

Таким чужинцям — меншовикам — слід вписатися у культуру підлеглих більшовиків. Правлячі меншовики підтримували панівну релігію — конфуціанство, хоча в душі симпатизували своїй традиційній вірі — шаманству і культу предків. Як каже відома українська приказка: “Скільки вовка не годуй, — він все одно в ліс дивиться”.

Влада маньчжурів називалася діархією (diarchy), оскільки до управління державою залучались і китайці. Призначення на державні посади регулювалося системою добору кадрів (civil — service examination system) [5, 220].

Маньчжури докладали зусиль, щоб зберегти культурну цілісність своєї історичної батьківщини. Вони запровадили так звані “палісадники з плакучої верби” (willow palisades) [5, 220]. Палісадники створювали межу, за якою не дозволялося до XIX ст. проживати неманьчурам.

Нас цим не здивуєш. Царі-батюшки теж запроваджували “черту оседлости”. Закінчилося це тим, що представники дискримінованого етносу поставили у Єкатеринбурзі крапку не лише на життєвому шляху останнього російського імператора та його сім’ї, а й лікаря Боткіна.

У XIX ст. влада династії Цін почала занепадати. Маньчжури асимілювалися з китайцями. Владний потенціал маньчжурів вичерпувався. Нинішньою мовою це, мабуть, звучить як “деградація політичної волі”. Цим скористався російський цар Олександр II. Він відомий як “визволитель”. Селян звільнив від кріпацтва, а болгар — від турецького панування. Принагідно звільнив і маньчжурську династію від земель за межами рік Амур і Уссурі. Трапило-

ся це відповідно до Айгунського (1858 р.) і Пекінського (1860 р.) договорів. На знак “подяки” за скасування кріпацтва, вітчизняні терористи вбили імператора Олександра II, а звільнена російською кров’ю Болгарія у двох світових війнах воювала на боці ворогів своїх визволителів.

Наприкінці XIX ст. виникла боротьба між Росією і Японією за вплив на регіон Маньчжурія. Японія змусила Китай поступитися їй Ляодунським півостровом. Росія запротестувала і передача не відбулася. Кожному своя сорочка — найближче до тіла. Росія була глибоко переконана, що Ляодунський півострів — ближче до її тіла, ніж до японського.

За угодами, укладеними в 1896 і 1898 рр., Росія отримала від Китаю право на будівництво Китайської Східної залізниці (КСЗ; російською мовою — КВЖД) на півночі Маньчжурії та залізниці від КСЗ до півострова Ляодун. Поразка Росії у Кримській війні (1853—1856 рр.) змусила російських імператорів полюбити залізниці. За умови наявності залізниці воювати можна значно веселіше. Письменник М. Лесков описував, що під час Кримської війни з Москви до Криму пішки йшло ополчення. Поки воно дійшло до Серпухова (за 100 км від Москви), то на кожного ополченця припадало по відру випитої горілки. Можна уявити, у якому стані ополченці дійшли до Криму!

Росія також отримала від правлячої у Пекіні маньчжурської династії право на оренду Ляодунського півострова та військово-морської бази у Порт-Артурі. Після придушення “боксерського повстання” в 1900 р., російські війська залишилися у Маньчжурії [5, 220].

На початку XX ст. економіка Маньчжурії стрімко розвивалася. Китайські іммігранти освоювали цілинні землі. Будувалися підприємства харчової і текстильної промисловості. Російський і японський капітал спрямовувався на будівництво залізниць та допоміжних їм підприємств. Росіяни спорудили у Фушуні вугільну шахту з метою по-

стачання вугілля залізниці. Японці побудували у Пекіні металургійний завод.

У Північно-Східному Китаї особливо сильними були позиції японського бізнесу.

У 1904 р. Японія розпочала з Росією війну за контроль над Маньчжурією і Кореєю. Росії не пощастило, війну вона програла. Японія була настільки ослаблена війною, що переговори про мир запропонувала саме вона, а не Росія. Посередником став президент США Т. Рузвельт. За свої мирні зусилля він отримав шосту за номером Нобелівську премію миру. Про це нині мало хто знає. За Портсмутським мирним договором (1905 р.) до Японії перейшли всі права Росії у Південній Маньчжурії.

Російсько-японська війна добре описана в художній літературі, такій, наприклад, як романи “Цусима” О. С. Новікова-Прибоя, “Порт-Артур” О. М. Степанова, “Война за океан” М. П. Задорнова тощо.

1907 р. Росія і Японія поділили сфери свого впливу у Маньчжурії і зашкодили проникненню у регіон американців.

Революція 1911 р. усунула від влади у Китаї маньчжурську династію Цін. У Китаї розпочалася “отаманщина”. Країну охопив хаос. Настало національне беззладдя. Владу захопили регіональні воєначальники (warlords), які гризлися між собою, як коти у мішку.

У перші роки існування Китайської республіки владу у Маньчжурії захопив колишній бандит, воєначальник Чанг Цолін (Chang Tso-lin). Звідси висновок: не слід дивуватися приходженню бандитів до влади. Так у них лягає карта. Не буває країн без бандитів.

Після російсько-японської війни і революції 1911 р. ситуація у Маньчжурії була стабільнішою, ніж у решті регіонів Китаю. Регіональні воєначальники вели між собою нескінченні війни, до яких не долучалася Маньчжурія.

У червні 1927 р. начальник штабу Квантунської армії подав меморандум з планом захоплення північно-східних провінцій Китаю. Меморандум передбачав і експансію

у напрямку Монгольської Народної Республіки.

У 1928 р. представники штабу Квантунської армії заявили, що три північно-східні провінції Китаю мають стати протекторатом Японії [6, 86].

У Маньчжурії розгорталася широка антирадянська пропаганда. Йшлося про більшовицьку загрозу.

Чанг Цоліну вдавалося контролювати китайські війська у Маньчжурії. Він відіграв велику роль у політиці тодішніх воєнних князів. Упродовж 1926–1928 рр. очолював пекінський уряд. Його влада регіональним воєначальникам набридла. Проти нього виступили воєнні князі. Набирав також силу гомінданівський революційний рух. Чанг Цолін поїхав з Пекіна до милої Маньчжурії. Під час подорожі його вбили японські офіцери. Влада перейшла до його сина — Чанга Хсюельянга (Cang Hsüeh-liang). Він заявив про свою прихильність до нового гомінданівського уряду у Нанкіні. Уряд очолював Чан Кайші. Маньчжурський лідер дотримувався націоналістичних поглядів. Намагався зменшити іноземний вплив у Маньчжурії. 1929 р. спробував встановити контроль над Китайською Східною залізницею. Належала вона Радянському Союзу. Невдовзі лідер Маньчжурії зазнав поразки від радянських військ. 22 грудня 1929 р. в Хабаровську було підписано радянсько-китайський протокол про відновлення у Маньчжурії становища, яке існувало до конфлікту.

На півдні Маньчжурії він будував залізницю, які конкурували із залізницями, побудованими японцями. Це не подобалося радикально налаштованим японським військовим. Вони вирішили загарбати Маньчжурію.

У японському уряді існувала певна опозиція щодо намірів військових. Це не завадило армії зробити те, що вона хотіла. Згодом Мао Цзедун промовив: “Гвинтівка породжує владу!”

Полковник Судзукі у березні 1931 р. відвідав Північно-Східний Китай для вивчення

можливостей нападу на Радянський Союз [6, 90].

Влітку 1931 р. штаб Квантунської армії опрацьовував план захоплення Маньчжурії. 18 вересня на Південно-Маньчжурській залізниці неподалік Мукдена стався вибух. Японці звинувачували у цьому китайців. Цілком можливо, що його влаштували самі японці. Такі “жарти” тоді траплялися часто. Щоб напасти на Фінляндію, Й. Сталін зі своєї артилерії обстріляв свою ж територію. А Гітлер напав на свою радіостанцію, щоб звинуватити у цьому Польщу і розпочати з нею війну, яка стала початком Другої світової війни.

Мукденський інцидент став приводом для окупації японськими військами всієї Південної Маньчжурії. На це пішло три місяці. Серйозного спротиву з боку китайських військ не було [6, 90].

Військові дії Японії у Маньчжурії президент США Г. Гувер розглядав як наведення там порядку. Японське вторгнення обговорювала Ліга націй у вересні і жовтні 1931 р. [6, 93]. Японцям рекомендувалося вивести війська з окупованих територій до 16 листопада 1931 р. Цього дня Рада Ліги націй ще раз розглядала в Парижі ситуацію у Маньчжурії.

Окупація Маньчжурії була порушенням Портсмутського договору 1905 р. між Росією та Японією. У грудні 1931 р. уряд СРСР запропонував Японії укласти пакт про ненапад [6, 95]. Десь через рік японці відповіли, що час ще не визрів.

Захоплення Японією Маньчжурії призвело до створення там маріонеткової держави Маньчжоу-Го.

Квантунська армія, яка раніше контролювала лише південну кінцівку Ляодунського півострова та окремі ділянки Південно-Маньчжурської залізниці, була висунута до кордонів СРСР і Монгольської Народної Республіки [6, 165].

4 січня 1933 р. уряд СРСР повторно запропонував Японії укласти пакт про ненапад [6, 103].

У 1933 р. після захоплення Маньчжурії генштаб Японії уточнив план “Оцу” (нападу на СРСР) [6, 99].

Останнього китайського імператора Цін П'юї (Ch'ing P'u-yi) японці 1934 р. проголосили імператором держави Маньчжоу-Го (Manchukuo). І радянські, і американські джерела дружно кваліфікують її як “маріонеткову”. Вона до 1945 р. перебувала під повним японським контролем. Була своєрідним відображенням статусу Української РСР в ООН за радянських часів. Маньчжоу-Го визнали 23 з 80-ти існуючих тоді держав світу. СРСР цю державу визнав де-факто 23 березня 1935 р., а де-юре — 13 квітня 1940 р.

Нотатка “Manchukuo” книги “Oxford Paperback Encyclopedia” пояснює, що це — маріонеткова держава у Маньчжурії (1932—1945). Використовуючи, як привід, Мукденський інцидент, японці загарбали місто Мукден у вересні 1931 р. і впродовж п'яти місяців поширили свою владу на всю Маньчжурію. Японська експансія на захід була зупинена Радянською Армією у 1939 р., але японці зберігали контроль над Маньчжоу-Го доти, доки китайські комуністи (за підтримки Радянського Союзу, який вивіз велику кількість промислового обладнання) взяли верх наприкінці Другої світової війни [7, 865].

Територія Маньчжоу-Го була вдвоє більша, ніж територія сучасної Маньчжурії. Столицею Маньчжоу-Го було місто Чанчунь (попередня назва — Синьцзин) [5, 218].

Слід підкреслити, Маньчжоу-Го за своїм етнічним складом — китайська держава. Власне маньчжурів там було дещо більше, ніж кіт наплакав. У складі населення були також монголи, японці, корейці, росіяни.

На початку 30-х років у керівництві Компартії Китаю утворилося лівацьке об'єднання, очолюване Лі Лісанем. Угрупування вважало, що світова війна забезпечить вибух світової революції. Лі Лісань і його прихильники виступали за воєнний конфлікт між Японією і СРСР. Сподівалися, що він виникне з повстання у Маньчжурії. Цей план підтримав “фронтний комітет” на чолі з Мао Цзедунем. Комінтерн це політичне спрямування вважав авантюристичним [6, 83].

У травні-червні 1938 р. мілітаристські кола Японії розгорнули широку пропагандистську кампанію навколо спірних територій на кордоні Маньчжоу-Го з радянським Примор'ям.

У середині липня 1938 р. японський посол у Москві М. Сігеміцу висунув Радянському Союзу вимогу про передачу Японії цих спірних територій під приводом виконання нею зобов'язань перед Маньчжоу-Го [6, 165].

План нападу на територію СРСР у районі озера Хасан обговорювався 22 липня 1938 р. на нараді п'яти японських міністрів. План було схвалено 29 липня 1938 р. Японські війська ввійшли на територію СРСР. Захопили вигідні висоти — Заозерну та Безіменну. Радянські війська до 9 серпня 1938 р. повністю відновили контроль над районом [6, 166].

Влітку 1939 р. командування Квантунської армії підтягнуло свої війська до кордонів тамсат-булацького виступу в Монгольській Народній Республіці. Мета — захопити плацдарм на захід від р. Халхін-Гол. Японцям вдалося окупувати частину території Монголії. Навести порядок Й. Сталін доручив Г. Жукову. Радянські війська пішли в наступ 20 серпня. Через 4 дні радянсько-монгольські війська замкнули кільце оточення. До кінця серпня японсько-маньчжурське угруповання було розгромлене [6, 167]. Тактика “котла” спрацювала.

У серпні 1939 р. принц Коноє зізнався послу Німеччини в Японії Отту, що Японії потрібно принаймні два роки, щоб досягнути потенціалу радянських військ під час боїв за Халхін-Гол.

Через певний час, після поразки на Халхін-Голі, японський уряд заявив про бажання поліпшити стосунки з Радянським Союзом.

Розпочинаючи з 1939 р. виконувався 3-річний план розвитку північних районів Маньчжурії. Будувалися шосе і залізниці. Прикордонні з Радянським Союзом території заселялися японськими переселенцями.

Наприкінці 1939 р. були врегульовані питання про сплату Японією коштів Радянському Союзу за Китайську Східну залізницю та про рибальство [6, 168].

Японський уряд планував завершити підготовку країни і збройних сил до великої війни в Азії і на Тихому океані впродовж 1939–1941 рр. Готувалися два варіанти війни: північний – проти СРСР, та південний – проти США.

План проти СРСР (“Оцу”) передбачав захоплення радянського Далекого Сходу. Уточнений наприкінці 1940 р. північний план передбачав завдання головного удару у приморському напрямку. Допоміжний удар мав спрямуватися на Благовещенськ. Спочатку, зокрема, мали бути захоплені Владивосток, Іман, Благовещенськ. На другому етапі під японський контроль мали перейти Советська Гавань, Північний Сахалін, Петропавловськ-Камчатський, Комсомольськ-на-Амурі, Ніколаєвськ-на-Амурі.

На початку липня 1940 р. через посла Японії у Москві С. Того японський уряд запропонував розпочати переговори щодо укладення пакту про ненапад між СРСР і Японією [6, 168].

У липні 1940 р. японський уряд ухвалив “Програму заходів, що відповідають змінам у міжнародному становищі”. Зокрема, ставилася мета швидко врегулювати японсько-радянські відносини з метою уникнення війни на два фронти (проти СРСР та США).

За основу врегулювання відносин японська сторона брала Пекінську конвенцію 1925 р. та Портсмутський мирний договір між Росією і Японією 1905 р. Японія намагалася змусити Радянський Союз продати їй Північний Сахалін.

Радянський уряд погодився розпочати переговори. Пропозиція Японії про придбання Північного Сахаліну була різко відхилена. Згода СРСР на підписання пакту про нейтралітет обумовлювалася згодою Японії ліквідувати свої нафтові та вугільні концесії на Північному Сахаліні. Уряд СРСР висловив готовність гарантувати Японії постачання сахалінської нафти впродовж 5 років на звичайних комерційних умовах. Щорічні обсяги постачання – до 100 тис. тонн.

У грудні 1940 р. на острові Хоккайдо було створено штаб Північного військового окру-

гу. Японські війська розгорталися на півночі Японії, Курильських островах і Південному Сахаліні.

24 березня 1941 р. у Москві почалися радянсько-японські переговори про укладення пакту про нейтралітет. Японію представляв міністр закордонних справ Мацуока. Японська сторона на погоджувалася на ліквідацію своїх концесій на Північному Сахаліні. Переговори перервалися. Мацуока попрямував до Берліна. Зустрічався там з керівниками Німеччини. Потім повернувся до Москви. Знову спробував поставити питання про продаж Радянським Союзом Північного Сахаліну. Японія вчергове отримала відмову. 13 квітня 1941 р. у Москві було підписано пакт про нейтралітет між СРСР і Японією. Сторони зобов'язалися підтримувати мирні і дружні стосунки між собою та взаємно поважати територіальну цілісність і недоторканність. Зазначалося, що в разі, якщо одна з Договірних Сторін стане об'єктом воєнних дій з боку однієї або кількох третіх сторін, то інша Договірна Сторона дотримуватиметься нейтралітету впродовж усього конфлікту. Пакт укладався на 5 років.

Додана до пакту декларація містила зобов'язання СРСР поважати територіальну цілісність і недоторканність держави Маньчжоу-Го. Аналогічне зобов'язання давала Японія щодо Монгольської Народної Республіки.

Пізніше, шляхом обміну листами було зафіксовано зобов'язання Японії упродовж 6-ти місяців ліквідувати свої концесії на Північному Сахаліні.

Радянська влада розглядала цей пакт як дипломатичну поразку Німеччини. А. Гітлеру не вдалося втягнути Японію у війну проти СРСР. Сталінський режим розглядав пакт і як поразку американців. Не вдався, мовляв, “далекосхідний Мюнхен”.

Посол США у СРСР Штейнгатт 5 червня 1941 р. під час бесіди із міністром закордонних справ СРСР заявив, що не розглядає пакт як спрямований проти США. Посол визнавав, що СРСР мав небезпечного сусіда

на заході (Німеччину), тому зацікавлений у збереженні миру на сході.

На думку британського посла в СРСР Кріпса, цей пакт був антинімецьким. Його мета — захист східних кордонів СРСР у разі нападу Німеччини на Радянський Союз.

Через деякий час міністр Мацуока заявив німецькому послу в Японії, що у випадку нападу Німеччини на СРСР жоден прем'єр-міністр Японії чи її міністр іноземних справ не зможуть втримати Японію на позиціях нейтралітету [8, 354, 355]. Кількість укріплених регіонів на кордонах з Радянським Союзом у 1941 р. сягнула 13.

Невдовзі у Європі розпочалася війна двох соціалізмів — гітлерівського і сталінського, а на Тихому океані двох капіталізмів — японського і американського. Учасникам змагань нудьгувати на доводилося.

На Каїрській конференції (1943 р.) президент США Ф. Рузвельт, прем'єр-міністр Великої Британії і генералісимус Чан Кайші домовилися, що Маньчжурія та інші китайські території, які потрапили під японський контроль, будуть передані Китаю після закінчення війни. До обіцянки приєднався і Й. Сталін. На Ялтинській конференції (лютий 1945 р.) він запевнив, що СРСР вступить у війну проти Японії через три місяці після закінчення війни з Німеччиною. Своє слово Й. Сталін дотримав з точністю до дня. Упродовж 1939—1945 рр. Квантунська армія була збільшена з 9 до 12 піхотних дивізій. Мала близько 350 тис. солдатів та офіцерів. Існувала інформація, що в армії був 1 млн вояків.

У 1940—1941 рр. зросли війська Маньчжоу-Го і Внутрішньої Монголії (там теж був залежний від Японії регіональний воєначальник).

Міністр закордонних справ СРСР В. М. Молотов 5 квітня 1945 р. зробив послу Японії у СРСР Н. Сато заяву про денонсацію радянсько-японського пакту про нейтралітет [6, 170]. Японці зрозуміли куди прямують події.

Ще до початку військових дій Радянської Армії, СРСР і чанкайшистський Китай уклали договір. Він надав Радянському Союзу:

- спільне з Китаєм володіння головними маньчжурськими залізницями впродовж 30-ти років;
- спільне з Китаєм використання військово-морської бази у Порт-Артурі;
- використання потужностей вільного порту Тальєн (Talien).

Увечері 8 серпня 1945 р. через японського посла у Москві радянський уряд оголосив війну Японії [6, 212].

Війну з Японією Радянський Союз розпочав 9 серпня 1945 р., серйозного спротиву з боку японців наступу Радянської Армії не було. Все ж таки японські війська діяли рішучіше і вправніше, ніж 2003 р. війська іракського президента Саддама Хусейна. Іракські вояки тікали від американців і британців як табун овець.

Темпи наступу радянських військ у Маньчжурії перевищували темпи наступу гітлерівських військ на початку німецько-радянської війни. Квантунська армія була деморалізована американськими ядерними ударами.

У полон здавалися переважно частини армії Маньчжоу-Го.

Японцям (та й не лише їм) у серпні 1945 р. було невідомо, що американці використали обидві свої атомні бомби і більше їх у них немає.

Японці ж очікували, що дядько Сем після Хіросіми і Нагасакі кидатиме “гостинці” ще й іншим містам. За таких обставин доцільність капітуляції не викликала сумнівів. Недарма ж медики рекомендують: “Якщо згвалтування є неминучим, постарайтеся розслабитися!”

14 серпня 1945 р., на п'ятий день від початку Радянським Союзом воєнної операції, СРСР і Китай уклали договір про те, що впродовж трьох місяців після капітуляції японських військ (яка сталася 18 серпня) Радянський Союз триматиме у Маньчжурії свої війська.

17 серпня 1945 р. у другій половині дня командувач Квантунської армії генерал О. Ямада звернувся до Маршала Радянського Союзу О. М. Василевського з пропозицією розпочати переговори про припинення вогню [6, 247].

18 серпня генерал О. Ямада у відповіді по радіо Маршалу О. М. Василевському висловив згоду виконати всі умови капітуляції [6, 248].

До кінця серпня вся територія Маньчжурії площею понад 1,3 млн кв. м з населенням понад 40 млн осіб була повністю звільнена від японських військ [6, 256].

2 вересня 1945 р. у Токійській бухті на борту американського крейсера “Міссурі” відбулася церемонія підписання “Акту про беззастережну капітуляцію Японії”. Уряд Японії представляв міністр закордонних справ М. М. Сігеміцу, а імператорську ставку — генерал Умедзу.

Після японців підписи на “Акті” поставили: від імені всіх союзних націй — верховний головнокомандувач генерал Д. Маккартур, від імені США — адмірал Ч. Німіц, Китаю — гоміньданівський генерал Су Юнчан, Великої Британії — адмірал Б. Фрейзер, СРСР — генерал-лейтенант К. Н. Дерев’янка, Австралії — генерал Т. Блеймі, Франції — генерал Ж. Леклер, Голландії — адмірал К. Халфріх, Нової Зеландії — віце-маршал авіації Л. Ісіт, Канади — полковник Н. Мур-Кострейв [6, 359].

Оскільки чанкайшисти не були в змозі окупувати Маньчжурію у 1945 р., то попрохали Радянський Союз не виводити свої війська впродовж ще трьох місяців. СРСР вивів свої війська у лютому 1946 р. [5, 221]. Мабуть, точнішою є інформація про те, що радянські війська залишалися у Маньчжурії до 3 травня 1946 р. [6, 258].

За час окупації СРСР встиг вивезти з Маньчжурії промислового обладнання на значну у ті часи суму в 1 млрд доларів. Тут Йосип Віссаріонович діяв згідно з українським прислів’ям: “Не зівай, Химко, на те і ярмарок!”

Радянський Союз не виявив інтересу до японської зброї. Компартія Китаю цю зброю привласнила. Китайським комуністам японська зброя була потрібною, щоб вбивати своїх співвітчизників — чанкайшистів. Їх у політології прийнято величати націоналістами.

У Маньчжурії радянські війська окупували міста. Війська Компартії Китаю проникли у сільську місцевість. Вони встановили там дієвий контроль на зразок того, який був запроваджений ними у Північному Китаї під час Другої світової війни.

Американці радили Чан Кайші забезпечити передусім маршрути постачання у Північному Китаї. Він американців не послухався і надіслав до Маньчжурії близько півмільйона своїх вояків. До червня 1946 р. вони окупували всі головні міста Маньчжурії за винятком Харбіна.

Компартія провела у сільській місцевості Маньчжурії земельну реформу. Цим здобула широку підтримку населення. У нас теж більшовики спочатку роздали землю, потім — її відібрали та влаштували грандіозний голодомор.

За посередництва американців, між Гоміньданом і Компартією в 1946 р. було укладено у Маньчжурії перемир’я. Його порушено восени 1946 р. Розпочався стрімкий розвал влади Чан Кайші.

У серпні 1949 р. було реорганізовано уряд Маньчжурії, який мав назву Народний Північно-Східний уряд. Очолив його Као Канг (Као Kang) [5, 221].

Після утворення 1 жовтня 1949 р. Китайської Народної Республіки, Маньчжурія стала одним із шести адміністративних регіонів Китаю. Кожний з регіонів мав значну автономію у рамках нової влади. Као Канг, очевидно, мав найбільшу автономію, порівнюючи з іншими регіональними лідерами. Мав тісні зв’язки з Радянським Союзом. У 1954 р. були ліквідовані всі регіональні адміністрації. Као Канг став жертвою першої великої чистки у Китайській Народній Республіці.

У 1950 р. Китай і Радянський Союз уклали новий договір. Усі особливі радянські права у Маньчжурії мали закінчитися в 1955 р.

Десь в 70-х роках автор цих рядків виступав з лекцією у Вінниці. Ледве не потрапив у халепу. Під час лекції назвав номер (в/ч 35236) 199-го Верхнеудінського полку, який вибив китайців 15 березня 1969 р. з острова

Даманський. У ті часи шляхетно було боятися власної тіні. Всі наші номери китайці прекрасно знали і без старшого лейтенанта І. Дахна. У лекції було сказано, що наприкінці Другої світової війни полк брав участь у розгромі Квантунської армії. Про те, що вона була деморалізована американськими ядерними ударами по Хіросімі і Нагасакі, не здогадувався і сам лектор.

Розгром Квантунської армії означав і розгром держави Маньчжоу-Го. Один із слухачів (який був старший за віком ніж лектор і який був обізнаний з історією і радянським військом) заявив, що Йосип Сталін був “дубом”. Якби ним не був, то існувала б на далекосхідному радянському кордоні нормальна держава Маньчжоу-Го, а не маоцзедунівський Китай, і в Радянського Союзу не було б, зокрема, проблеми з островом Даманським.

Історія — це не фізика і не хімія, де експерименти можна повторювати нескінченну кількість разів. Історія держави Маньчжоу-Го, без сумніву, викликає інтерес і надихає на моделювання.

Існування Маньчжурії, як окремої держави, не дозволили б ні Чан Кайші, ні Мао Цзедун. Здається, що Й. Сталін, навіть якщо б дуже хотів, не зберіг би Маньчжурію як окрему державу.

Маньчжурію могла б утримати лише Японія, але ж вона війну програла.

Японії не слід було воювати ні з СРСР, ні з США, а очолити визвольний рух азійців проти європейсько-американського колоніалізму.

Була б тоді Японія гегемоном Азії, продовжувала б володіти Південним Сахаліном і Курилами та не плакати, як це вона досі робить, за нещасними острівцями — Кунашир, Ітуруп, Хабомаї та Шикотан, які розташовані біля Японських островів і які загарбав Радянський Союз. Якщо Японії дуже хотілося повоювати, то вона могла б успішно, синхронно разом з Німеччиною, вести війну проти СРСР. Радянському Союзу було б

скрутно. Японії у жодному разі не слід було воювати із США. Зрештою, з Японією трапилося як у прислів'ї: “Жадібність згубила фраєра”.

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Історія Маньчжоу-Го засвідчила, що чужинці, які не в змозі негайно підкорити всю чужу країну, можуть відхопити від неї ласий шмат і встановити там прийнятний соціально-економічний порядок.
2. Виникнення Маньчжоу-Го вказує, що чужинцям територіальну анексію доречно робити тоді, коли в країні безлад і відсутній сильний центральний уряд. Анексія може сприйматися світовою спільнотою як наведення елементарного порядку.
3. За результатами Другої світової війни подальше незалежне існування Маньчжоу-Го було неможливим. Не завадило б створити неупереджену книгу про історію Маньчжоу-Го. Нейтральним українським науковцям це під силу.
4. Роль СРСР у воєнній перемозі над Японією була скромною, оскільки військову поразку Японії завдали переважно США. Цей факт досі замовчувався.
5. Якби СРСР не взяв участі у воєнній операції проти Квантунської армії, то користь від цього одержали б чанкайшисти, а Мао Цзедун, ймовірно, не прийшов би до влади у Пекіні. Маньчжурія послужила комуністам трампліном до влади. Хто володіє Маньчжурією, той володіє Китаєм. Маньчжурія залишається важливим геополітичним регіоном, який впливає і на Зелену Україну (Зелений Клин), що перебуває нині у складі Росії.
6. Досі широко невідомо, чому саме акт про беззастережну капітуляцію Японії від імені СРСР підписав українець — генерал-лейтенант К. Н. Дерев'янок.

Література

1. Дахно І. І. Острів Даманський: етно-політичний аспект // Наукові праці МАУП. — К., 2013. — № 2. — С. 5–12.
2. Энциклопедический словарь: В двух томах / Глав. ред. Б. А. Введенский. — М.: Сов. Энциклопедия, 1963. — 656 с.
3. Краткая географическая энциклопедия: В 5 томах. — Т. 2 / Глав. ред. А. А. Григорьев. — М.: Сов. энциклопедия, 1961. — 592 с.
4. Украинский Советский энциклопедический словарь: В 3 томах. — Т. 2 / Глав. ред. Укр. Сов. энциклопедии Ф. С. Бабичев; Под ред. А. В. Кудрицкого. — К.: Глав. ред. Укр. Сов. энциклопедии им. М. П. Бажана, 1988. — 768 с.
5. *The Encyclopedia Americana*. International Edition. Complete in thirty volumes. First published in 1829. — Vol. 18. — Danbury, Connecticut, 1997. — 877 p.
6. История Второй мировой войны 1939—1995: В 12 томах. — Т. 11 / Председатель главной редакционной коллегии Д. Ф. Устинов. — М.: Воен. издат. Мин-ва обороны СССР, 1980. — 406 с.
7. *Oxford Paperback Encyclopedia*. — Oxford: Oxford University Press, 1998. — 1496 p.
8. История Второй мировой войны. 1939—1945: В 12 томах. — Т. 3 / Председатель Главной редакционной коллегии А. А. Гречко. — М.: Воен. издат. Мин-ва обороны СССР, 1974. — 503 с.

У контексті дослідження маловідомих аспектів геополітичної боротьби навколо Маньчжурії на початку ХХ ст. перед Другою світовою війною і під час неї підтверджено, що Маньчжурія, з огляду на своє географічне положення і багатство ресурсів, мала велике геополітичне значення для Китаю, Японії і Радянського Союзу. Зазначено, що фатальною помилкою Японії була її війна із США. Держава Маньчжоу-Го, з огляду на поразку Японії у Другій світовій війні, не мала шансів на продовження існування і неминуче мала зникнути.

В контексте исследования малоизвестных аспектов геополитической борьбы вокруг Маньчжурии в начале ХХ в. перед Второй мировой войной и во время нее подтверждено, что Маньчжурия, учитывая свое географическое положение и богатство ресурсов, имела большое геополитическое значение для Китая, Японии и Советского Союза. Отмечено, что роковой ошибкой Японии была ее война с США. Государство Маньчжоу-Го, учитывая поражение Японии во Второй мировой войне, не имело шансов на продолжение существования и неизбежно должно было исчезнуть.

In the context of the study of little-known aspects of the geopolitical struggle over Manchuria in the early twentieth century, before World War II and during it the article confirms that Manchuria, given its geographical location and a wealth of resources was of great geopolitical importance for China, Japan and the Soviet Union. Indicated that Japan was a fatal mistake of the war with the U.S.. The state of Manchukuo in view of the defeat of Japan in World War II, had no chance of continued existence and bound to disappear.

Надійшла 29 квітня 2013 р.